

temat ten nadal jest aktualny. Reżim komunistyczny pozostawił po sobie smutek, przykre przeżycia, a nawet niechciane wspomnienia. Nie zdołał jednak zgasić w społeczeństwie polskim chrześcijańskiego ducha. Mimo wielkich wysiłków, podejmowanych działań, represji, w formie jawnej czy też ukrytej walki z Kościołem katolickim, nie udało mu się zastąpić wiary ideologią ateistyczną. Warto przypomnieć słowa Sługi Bożego Jana Pawła II, które napisał w przesłaniu z okazji 50. rocznicy zakończenia II wojny światowej, a które można potraktować jako przestrożę: „Zakończenie wojny nie doprowadziło do zakończenia praktyk politycznych i ideologii, które ją zrodziły lub jej sprzyjały. Reżimy totalitarne przetrwały pod inną postacią, a nawet rozszerzyły swoje władanie, zwłaszcza we Wschodniej Europie [...] Nie rozumiano, że społeczeństwa godnego człowieka nie można budować na niszczeniu osoby, na ucisku i dyskryminacji”.

Anna Słowikowska

Konferencja naukowa pt. „Religia i wolność religijna w Unii Europejskiej”, Tomaszów Lubelski 16 kwietnia 2010 r.

W dniu 16 kwietnia 2010 r. z inicjatywy ks. prof. dr. hab. Józefa Krukowskiego na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL w Tomaszowie Lubelskim odbyła się konferencja naukowa pt. „Religia i wolność religijna w Unii Europejskiej”. O wyborze tematu zdecydowała jego doniosłość i aktualność, szczególnie w kontekście zmian będących konsekwencją wejścia w życie Traktatu Lizbońskiego.

Konferencję rozpoczął referat pt. „Czy Unia Europejska respektuje wartości kulturowe, religijne i etyczne?” wygłoszony przez ks. prof. dr. hab. Józefa Krukowskiego (WZNPIE KUL). Na początku przypomniał, że choć pierwszymi celami integracji europejskiej były racje ekonomiczne i gospodarcze, to pomysłodawcom jedności Europy – R. Schumanowi, K. Adenauerowi – od początku przyświecały inspiracje chrześcijańskie. Z czasem, wraz z postępem integracji, miejsce inspiracji chrześcijańskich zaczęły zajmować założenia ideologii liberalnej. Przywołując dyskusję, jakie toczą się w gronie prawników niemieckich, prelegent wskazał

na poważny problem braku wyraźnej wizji wartości, na których ma być oparta UE, w tym wartości duchowych. Wszak o tożsamości kultury europejskiej decyduje przede wszystkim chrześcijaństwo. To ono wywarło najsilniejszy wpływ i stanowi najtrwalszy nurt kultury europejskiej. Widać to szczególnie, porównując tożsamość kulturową Europy z innymi kontynentami, np. Azją czy Afryką. Następnie ksiądz profesor przeanalizował unormowania odnoszące się do kwestii religijnych i światopoglądowych, jakie znalazły się w Traktacie o Unii Europejskiej z 1992 r., Karcie Praw Podstawowych i Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Podsumowując, stwierdził, z powodu braku jasnej wizji poszanowania wartości zarówno religijnych, etycznych, jak i kulturowych można mówić o kryzysie tożsamości kulturowej Europy, który objawia się także w kryzysie prawa stanowionego.

Kolejny referat pt. „Symbole religijne w przestrzeni publicznej w państwie świeckim” wygłosił ks. dr hab. Piotr Stanisz, prof. KUL (Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji). Podjął on temat symboli religijnych, odwołując się do głośnego wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawie Lautsi przeciwko Republice Włoskiej. Wyrok ten sprawił, że kwestia obecności symboli religijnych w przestrzeni publicznej, a w szczególności krzyży w szkołach publicznych, stała się przedmiotem ożywionej dyskusji. Prelegent zwrócił uwagę na znaczne różnice w ocenie wyroku, jakie można zauważyć wśród glosatorów orzeczenia, z których wielu oceniło zawarte w wyroku uzasadnienie jako błędne i arbitralne. W dalszej części wystąpienia prelegent przedstawił panoramę rozwiązań dotyczących obecności symboli religijnych w życiu publicznym w europejskich państwach świeckich, zwracając przy tym uwagę na fakt, że nie ma jednego modelu państwa świeckiego. Na jednym biegunie przyjmowanych w tej kwestii rozwiązań jest przykład francuskiej ustawy z 2004 r., której przepisy zakazują noszenia w szkołach publicznych symboli i ubiorów umożliwiających natychmiastową identyfikację przynależności religijnej noszących je osób. Na drugim biegunie zaś – regulacje włoskie, gdzie wieszanie krzyży na ścianach klas szkolnych ma długą tradycję, a krzyż traktowany jest jako niezbędne wyposażenie klas. Następnie odniósł się do rozwiązań w tej kwestii przyjętych w Polsce, w tym rozporządzenia MEN z 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych szkołach i przedszkolach.

lach. Przewiduje ono możliwość wieszania krzyży, nie ustanawiając takiego obowiązku, co wyraźnie odróżnia model polski od włoskich rozwiązań. Podsumowując ten wątek rozważań, prelegent skonstatował, że rzetelność badawcza nie pozwala twierdzić, iż do niezbędnych elementów świeckości państwa należy nieobecność symboli religijnych w życiu publicznym. Na koniec swojego wystąpienia sformułował następujące wnioski: 1) Uzewnętrznianie wyznawanej wiary przez jednostki objęte jest gwarancjami wolności myśli, sumienia i religii. Poszczególni ludzie mają prawo do wyznawania swej wiary, w tym również z wykorzystaniem symboli religijnych. Ograniczenie tej wolności jest możliwe, ale za uzasadnione można je uznać tylko w sytuacjach wyjątkowych, gdy przemawiają za tym poważne racje. 2) Gwarantowana każdemu wolność religijna obejmuje zarówno prawo do posiadania i manifestowania przekonań (aspekt pozytywny), jak i prawo do wolności od przymusu (aspekt negatywny). W sytuacjach konfliktowych trzeba dążyć do takiego zharmonizowania pozytywnych i negatywnych aspektów wolności religijnej, aby ochrona jednego prawa nie wiązała się z naruszeniem drugiego, a wprowadzone ograniczenia jednego były proporcjonalne do rzeczywistego zagrożenia drugiego. Kompromis ten może mieć różne kształty, a decydować o nim powinny uwarunkowania miejsca i czasu. Mocno w tym miejscu podkreślił, że nieuzasadnione i krzywdzące dla ludzi wierzących jest aprioryczne dawanie pierwszeństwa negatywnej wolności religijnej. 3) Państwo świeckie nie powinno się angażować po stronie żadnego konkretnego światopoglądu, nie należy jednak wyprowadzać wniosku, że nie ma ono prawa do pielęgnowania własnej tożsamości i tradycji. Jeśli z tą tożsamością wiążą się ściśle określone symbole, nie można zanegować możliwości posługiwania się nimi w przestrzeni publicznej, nawet jeśli posiadają one również wymowę religijną.

Ewolucję unormowań prawa pierwotnego Unii Europejskiej w kwestiach odnoszących się do wolności religijnej przedstawił ks. dr hab. Krzysztof Warchałowski, prof. UKSW, w wystąpieniu pt. „Ochrona prawa do wolności religijnej w prawie traktatowym Unii Europejskiej”. Zwrócił uwagę na progresywny rozwój gwarancji prawnych w tym zakresie w kolejnych podpisywanych w ramach Unii traktatach. Znaczącą część swego przedłożenia poświęcił przybliżeniu zmian wprowadzonych Traktatem Lizbońskim oraz relacji między gwarancjami w zakresie wolności religijnej

wpisanymi do Karty Praw Podstawowych a prawem do wolności myśli, sumienia i religii gwarantowanym w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

Kolejne wystąpienie zatytułowane „Aplikacja norm Unii Europejskiej w polskim prawie wyznaniowym” przedstawił dr Paweł Sobczyk (UKSW). Rozpoczął je od przypomnienia zasad określających z punktu widzenia prawa Unii Europejskiej jego pozycję w krajowym porządku prawnym (zasada pierwszeństwa: prawo wspólnotowe ma pierwszeństwo przed wszelkim prawem krajowym, zasada bezpośredniej skuteczności i zasada jednolitości). Z punktu widzenia danego państwa decydujące znaczenie mają przepisy jego konstytucji, które określają stosunek prawa państwowego do prawa międzynarodowego oraz miejsce tego ostatniego w hierarchii źródeł prawa. W przypadku Polski, zgodnie z art. 87 Konstytucji RP, z ustawą zasadniczą muszą być zgodne wszystkie inne akty prawne, także prawa unijnego. Pierwszeństwo konstytucji (mimo że pozostaje ono w sprzeczności z w/w zasadą pierwszeństwa) potwierdza także orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Z przepisów polskiej konstytucji wynika, że zasada pierwszeństwa unijnego dotyczy tylko ustaw i aktów podustawowych, a decydujące znaczenie w tym względzie ma art. 91, który wyznacza relację między prawem unijnym a prawem krajowym. W dalszej części swego wystąpienia prelegent zajął się omówieniem miejsca prawa wyznaniowego w systemie prawa UE. Zauważył, że Traktat Lizboński podtrzymał obecną już we wcześniej przyjętych traktatach zasadę przyznanych kompetencji, z której jasno wynika, iż organy UE nie mają bezpośrednich uprawnień do tworzenia norm prawa wyznaniowego obowiązujących w państwach członkowskich. Brak uprawnień w tym zakresie potwierdza także „klauzula kościelna”. Rodzi się zatem pytanie, czy skoro traktaty nie przyznają organom UE bezpośrednich uprawnień do tworzenia norm prawa wyznaniowego obowiązujących w państwach członkowskich, znaczy to, że prawo UE nie znajduje żadnego przełożenia na grunt polskiego prawa wyznaniowego? Szukając odpowiedzi na tak postawione pytanie, prelegent przypomniał, że Traktat o UE i Traktat o funkcjonowaniu UE, a także inne źródła prawa unijnego, zwłaszcza Karta Praw Podstawowych, wyznaczają tzw. unijne standardy poszanowania wolności religijnej w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym, które jako zasady ogólne stanowią część prawa UE. Zasady prawa polskiego, które określają pozycję prawa UE

w krajowym porządku prawnym, nie zobowiązują polskiego ustrojodawcy do zmiany przepisów konstytucji dotyczących indywidualnej i wspólnotowej wolności religijnej (art. 53 i 25), rozważenia wymaga natomiast możliwość dostosowania gwarancji wolności religijnej zawartych w ustawach i aktach podstawowych do standardów szeroko rozumianego unijnego prawa wyznaniowego. Choć wielu autorów uważa to za konieczne, zdaniem prelegenta pozostawić to należy woli polskiego ustawodawcy.

Ostatni referat pt. „Prawo rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniemami a wolność religijna dziecka” wygłosił dr Marek Bielecki (WZNPIE KUL). Także w tym przypadku impulsem do podjęcia problematyki wykładu było orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawie Lautsi przeciwko Republice Włoskiej. W sprawie dotyczącej skargi obywatelki Włoch na obecność krzyży w szkole, do której uczęszczały jej dzieci, Trybunał uznał naruszenie art. 9 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (gwarantującego wolność myśli, sumienia i wyznania) oraz art. 2 Protokołu nr 1 do wspomnianej Konwencji (gwarantującego prawo do nauki i uznającego prawo rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania zgodnie z ich własnymi przekonaniemami religijnymi i filozoficznymi). Prelegent odniósł się do wyroku, podejmując polemikę z twierdzeniami przytoczonymi przez sędziów w uzasadnieniu. Przedstawił trudny problem relacji między prawem rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniemami, a wolnością religijną samego dziecka. Omówił przyjęte na terytorium UE regulacje prawne w tym zakresie, w szczególności art. 14 Karty Praw Podstawowych. Wiele uwagi poświęcił także przepisom Konwencji o prawach dziecka z 1989 r., której ratyfikacja wprowadziła do polskiego prawa pojęcie wolności sumienia i wyznania dziecka. Odwołał się także do przepisów Konstytucji RP (art. 48 ust. 1; 53 ust. 3) i orzecznictwa sądów polskich. Konkludując rozważania, stwierdził, że dziecko jest podmiotem wolności religijnej, jego prawa jednak są ograniczone głównie ze względu na wolę rodziców oraz jego niedojrzałość. Rodzice i opiekunowie prawni mają zagwarantowane prawo do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniemami. Potwierdzają to zarówno rozwiązania normatywne, jak i orzecznictwo sądów. Nie jest wykluczone pojawienie się konfliktów na tle sprawowania władzy rodzicielskiej. W takich sytuacjach – zdaniem prelegenta – konieczne jest indywidualne rozpatrzenie każdego

przypadku i oszacowanie, czy interes rodziców czy dziecka winien mieć w danej sprawie pierwszeństwo.

Obrady konferencji zakończył ks. prof. dr hab. Józef Krukowski, który podziękował prelegentom za przygotowanie i przedstawienie referatów, a wszystkim obecnym – za udział w konferencji. Należy bardzo pozytywnie ocenić inicjatywę zorganizowania omówionej konferencji. Niezwykle interesująca dyskusja, dla której punktem wyjścia były wygłoszone przedłożenia i liczne pytania ze strony słuchaczy, potwierdza, że tematyka wolności religijnej w Unii Europejskiej pozostaje aktualna, a spotkania naukowe jej poświęcone są potrzebne.

Marta Ordon

Symposium pt. „Prawna regulacja sfery światopoglądowej w polskim systemie oświaty”, Warszawa 22 kwietnia 2010 r.

W dniu 22 kwietnia 2010 r. w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie odbyło się symposium naukowe pt. „Prawna regulacja sfery światopoglądowej w polskim systemie oświaty”. Jego celem było przedstawienie konsekwencji prawnych w sferze świeckości szkoły na kanwie wyroku „Lautsi v. Włochy”. Podstawowym przedmiotem refleksji była możliwość recepcji tego orzeczenia na gruncie prawa polskiego.

Symposium zostało zorganizowane przez Chrześcijańską Akademię Teologiczną w Warszawie. W tematykę symposium wprowadził prof. Tadeusz J. Zieliński, a uroczystego otwarcia dokonał ks. bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański

Pierwszy referat pt. „Czy nauczyciel ma prawo mieć swoje poglądy?” wygłosił prof. dr hab. Jan Hartman (Uniwersytet Jagielloński). Stwierdził, że nauczyciel jest zobowiązany do głoszenia poglądów faworyzowanych przez państwo. Funkcjonariusz publiczny jest zobligowany do lojalności konstytucyjnym wartościom, takim jak: republikańska forma rządów, pluralizm polityczny, bezstronność światopoglądowa. Państwo ma prawo żądać powściągliwości od urzędników sprawujących funkcje